

Soğuk Savaş Dönemi Başlarında Türkiye-Polonya İlişkilerine Batı-Doğu Bloğu Etkisi (1945-1952)*

Turkey as an Area of Competition Between The Cold War Parties Between 1945-1952 in The Case of Poland

Karolina Wanda Olszowska¹

*Bu makale NCN Ulusal Bilim Merkezi'nin Prelude 16 projesi kapsamında hazırlanmıştır. Ankara Washington ve Moskova Arasında Denge Kuruyor. 1945-1952 Yıllarında Türk-Amerikan ve Türk-Sovyet İkili İlişkileri, Sözleşme No. UMO-2018/31/N/H53/00661 (2019-2022).

This article was prepared within the scope of the NCN National Science Center's Prelude 16 project: Ankara Strikes a Balance Between Washington and Moscow. Turkish-American and Turkish-Soviet Bilateral Relations in 1945-1952, Contract No. UMO-2018/31/N/H53/00661 (2019-2022).

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Karolina Wanda Olszowska,
Dr, Department of History Jagiellonian University
in Kraków, Poland
E-posta: karolinawanda.olszowska@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0003-0535-912X

Başvuru/Submitted: 15.11.2024
Kabul/Accepted: 09.02.2025

Atıf/Citation: Olszowska, K. Turkey as an area of competition between The Cold War parties between 1945-1952 in the case of Poland. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal of Eurasian Inquiries* 14, 1 (2025): 59-74.
<https://doi.org/10.26650/jes.2025.1586138>

ÖZ

İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye ve Polonya'nın durumu tamamen farklıydı. Polonya, Alman ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) işgali altındayken Türkiye tarafsız kalmayı başarmıştı. Ancak savaş sonrasında dünya, iki nüfuz bloğuna ayrılmaya başladı. Yalta Konferansı'ndan sonra Polonya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği etki alanına girerken, Türkiye ise sonunda Batı bloğuna katıldı. Buna rağmen, her iki ülkenin o dönemde pek çok ortak noktası bulunmaktaydı. Hem Polonya hem de Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yoğun siyasi ve diplomatik baskılarına maruz kalmış, iki güç arasındaki rekabetin merkezi haline gelmişti. Her iki ülke de ulusal çıkarlarını koruma adına stratejik dengeleme politikaları geliştirmiştir. Bu çalışma, 1945-1952 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Polonya ile ilgili konularda yürüttüğü rekabeti ve bu rekabetin Türkiye üzerindeki etkilerini incelemektedir. Özellikle Soğuk Savaş'ın başlangıç döneminde, iki büyük gücün Türkiye'yi kendi politikalarına yönlendirme çabaları ve Polonya bağlamındaki stratejik hamleleri analiz edilmektedir. Ankara'nın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği baskısına karşı temkinli duruşu ve aynı zamanda Batılı müttefiklerle uyum içinde kalma çabası, Türkiye'nin dış politikasının bu dönemdeki en belirgin özelliklerindendir. Sonuç olarak, çalışma, Soğuk Savaş güçlerinin diğer ülkeleri kendi politikaları doğrultusunda nasıl şekillendirdiğini ve Türkiye-Polonya ekseninde bu baskının yansımalarını gözler önüne sermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Polonya, Soğuk Savaş, Etki Blokları, Sovyet Rusya, ABD

ABSTRACT

During World War II, the situations of Türkiye and Poland were entirely different. Poland was under the occupation of Nazi Germany and the USSR, while Türkiye managed to maintain its neutrality. However, after the war, the world was divided into two spheres of influence. Following the Yalta Conference, Poland fell under the Soviet sphere, whereas Türkiye eventually aligned with the Western bloc. Despite these differences, Türkiye and Poland shared several commonalities during this period. Both nations faced intense political and diplomatic pressures from US and USSR, becoming focal points in the rivalry between these superpowers.

Both countries adopted strategic balancing policies to protect their national interests.

This study examines the competition between the United States and the USSR over Polish affairs and its influence on Türkiye 1945-1952. It particularly analyzes the strategic manoeuvres of these powers in directing Türkiye's policies regarding Polish issues. Türkiye's foreign policy during this period was characterized by its cautious stance against Soviet pressures and its efforts to maintain alignment with its Western allies.

In conclusion, the study highlights how the Cold War powers sought to shape other nations to fit their agendas. Türkiye's policies regarding Poland provide an essential perspective on how it navigated external pressures to safeguard its sovereignty.

Keywords: Turkey, Poland, Cold War, blocs of influence, Cold War powers

EXTENDED ABSTRACT

During World War II, Türkiye and Poland experienced significantly divergent circumstances. Poland suffered under the occupation of German and Soviet forces, while Türkiye managed to maintain its neutrality throughout the war. However, the post-war world divided into two significant spheres of influence—Western and Soviet. The Yalta Conference in 1945 marked the beginning of Poland's integration into the Soviet sphere, whereas Türkiye eventually aligned itself with the Western bloc. Despite these contrasting trajectories, the two countries shared notable similarities in their interactions with the two emerging superpowers, the United States and the Soviet Union, which sought to influence their political and strategic choices during this era.

This article delves into the geopolitical dynamics between 1945 and 1952, focusing on how the Cold War powers—Washington and Moscow—competed over Poland-related issues and simultaneously pressured Türkiye to align with their broader strategic interests. Türkiye's strategic location and Poland's symbolic and practical significance as part of the Soviet sphere made both nations critical players in the superpowers' rivalry. The analysis emphasizes how these pressures manifested politically and diplomatically, shaping not only the bilateral relationships between Türkiye and the superpowers but also Türkiye's indirect involvement in Polish affairs.

The study explores key events and policies during this period, including Türkiye's struggle to navigate the dual pressures of maintaining its sovereignty while appeasing its Western allies, particularly the United States. Similarly, Poland's integration into the Soviet bloc illustrates how Cold War dynamics dictated the political trajectory of Eastern Europe. By juxtaposing these two nations, the article identifies parallels in the strategies employed by the United States and the Soviet Union to consolidate their influence.

One of the central objectives of the research is to analyze how Cold War rivalries extended beyond immediate bilateral relations to impact regional and global alliances. For instance, the United States leveraged Türkiye's strategic importance to counterbalance Soviet expansion, including efforts to limit Soviet influence in Eastern Europe and the Mediterranean. Conversely, the Soviet Union's dominance over Poland served as a cornerstone of its Eastern European strategy, which sought to reinforce its sphere of influence against Western encroachment. This

interplay highlights the interconnectedness of Cold War geopolitics and how Türkiye and Poland became arenas for broader ideological and strategic contestation.

The article also sheds light on the mechanisms of political pressure and negotiation that defined Türkiye's position during this period. While Poland was firmly integrated into the Soviet bloc, Türkiye's alignment with the West was not without challenges, including diplomatic tensions with the Soviet Union and domestic debates over its foreign policy orientation. The analysis provides a nuanced understanding of how Türkiye balanced its national interests against the backdrop of growing U.S.-Soviet rivalry.

Ultimately, the research aims to contribute to the broader understanding of Cold War history by examining the interplay between major powers and middle-sized nations like Türkiye and Poland. It argues that the Cold War was not merely a bipolar conflict but a complex and multilayered interaction involving countries with varying levels of agency. Through this lens, the article offers insights into how Türkiye and Poland navigated the pressures of global politics and how their respective experiences reflected the broader patterns of Cold War diplomacy and competition.

By focusing on the period between 1945 and 1952, the article captures a critical phase in Cold War history when the foundations of the post-war order were being established. It underscores the importance of Türkiye's strategic location and Poland's geopolitical significance as case studies for understanding how smaller states negotiated their roles within the global rivalry of the Cold War powers. Through an analysis of selected events and policies, the article reveals how the United States and the Soviet Union sought to use these nations as instruments of their broader geopolitical strategies while also highlighting the agency of Türkiye and Poland in responding to these pressures.

In conclusion, this study offers a comparative perspective on Türkiye and Poland during the Cold War's formative period, illustrating how the global contest for influence shaped their political and diplomatic paths. By examining the interplay between superpower ambitions and national agency, the article contributes to a deeper understanding of Cold War geopolitics and the enduring significance of Türkiye and Poland in the 20th-century international relations.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'nun kesiştiği noktada yer alması ve Karadeniz ile Akdeniz arasındaki geçişi kontrol etmesi, rakip güçlerin Türkiye'nin jeopolitik öneminin farkında olduğu anlamına geliyor. Konumu ve potansiyeli nedeniyle Türkiye, çeşitli çatışmalarda değerli bir müttefiktir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya safında yer aldığı için yaşadığı başarısız tecrübe ve ardından milli mücadele süreci gibi yıpratıcı bir dönemi geride bırakarak yeni bir devletin – Türkiye Cumhuriyeti'nin – kurulmasıyla sonuçlanmıştı. Ardından yeni devlet gelişip güçlenmesi ilkesi politikalar geliştirdi. Bu yaşananlar Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız kalma veya savaş dışı kalma siyasetinin en önemli sebepleri idi. Türkiye o dönemde sadece konumu, Orta Doğu ile Balkanlar, Akdeniz ile Karadeniz arasında bir kapı olması nedeniyle, değil, aynı zamanda tarafsızlığı ve çatışan etkileri nedeniyle de önemliydi ve istihbarat savaşları için vazgeçilmez bir alan haline geldi. İkinci Dünya Savaşı sırasında burada on yedi yabancı istihbarat örgütü faaliyet göstermiştir.¹ O dönemde İstanbul'da bir anekdot tekrarlanırdı: 'Birisi herhangi bir otelin penceresine taş atsa, neredeyse kesinlikle bir gizli ajana isabet ederdi.'²

İkinci Dünya Savaşı'nda savaşın her iki tarafı da Türkiye'yi iş birliğine ikna etmek için Türk siyasetine yönelmişti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü (1938-1950) ve kabinesi içinde bulundukları zor durumun farkındaydı. Bir yandan Türkiye'nin ekonomik olarak İngiliz kredilerine ihtiyacı vardı; diğer yandan Üçüncü Reich ile ticaretini olumlu bir şekilde sürdürmeye çalışıyordu ve üçüncü olarak Ankara sürekli olarak Sovyet, İtalyan veya Alman tehditlerine karşı ihtiyatlı olmalıydı. Mihver devletleri ve Sovyetler Birliği, Polonya'nın paylaşımını tanıması için Ankara'ya baskı yapıyordu. Öte yandan Müttefikler sürgündeki Polonya Hükümeti'ni destekliyor ve Polonya'nın tam yetkili bir temsilcisi olarak muamele görmesi için baskı yapıyordu. Türkiye Polonya'ya karşı 'hayırsever bir tarafsızlık' sürdürmeyi tercih etti. Ankara'daki Polonya Büyükelçiliği İkinci Dünya Savaşı boyunca kesintisiz olarak faaliyet gösterdi. Romanya'da tutuklu bulunan Polonyalı askerlerin, mültecilerin veya Polonya Bankası'nın altın stoklarının Fransız mandası altındaki Suriye'ye transit olarak Türk topraklarından geçmesine izin verildi.³ Elbette cephedeki durum ve baskılar Polonya'ya yönelik politikayı etkilemiştir. Mihver devletleri Türk topraklarına tehlikeli bir şekilde yaklaştığında ve Büyükelçi Franz von Papen Ankara'daki hükümete baskı yaptığında, Türkiye Polonyalı hizmet üyelerinin geçişini kısıtladı. Savaş boyunca Üçüncü Reich ve Sovyetler Birliği, Ankara'daki Polonya Büyükelçiliği'nin eylemlerini ve Türkiye'nin Londra'daki Polonya Sürgün Hükümeti'ni tanımasını protesto etmeye çalıştı.⁴ Moskova bunu, 1941'den beri resmen Müttefiklerin ve dolayısıyla Polonya'nın müttefiki olmasına rağmen yaptı.

1 Charles King, *O północy w Pera Palace. Narodziny współczesnego Stambulu* (Wrocław: Wydawnictwo Czarne, 2016), 299.

2 King, *O północy w Pera Palace. Narodziny współczesnego Stambulu*, 296.

3 Karolina Wanda Olszowska, „Polskie uchodźstwo w Turcji podczas II wojny światowej”, *Pamięć i Sprawiedliwość* 39, c. 1/2022, 232–248.

4 Olszowska, „Polskie uchodźstwo w Turcji podczas II wojny światowej”, 234.

Polonya'nın durumu, Polonya da dahil olmak üzere Orta Avrupa ülkelerinin Sovyet etki alanına girmesine karar verilen Büyük Üçlü'nün Yalta Konferansı'ndan sonra daha da karmaşık hale geldi. Bu dönemde, Sovyetlerin etki alanını genişletme çabaları Türkiye'yi de kapsayacak şekilde yoğunlaşmış ve Ankara'ya Montrö Antlaşması'nın (1936) revizyonunu kabul etmesi için baskı yapılmaya çalışılmıştır.⁵ Soğuk Savaş'ın ilerleyen yıllarında, SSCB ile ABD arasındaki rekabet tırmanmıştır. Bu rekabet, coğrafi konumu nedeniyle, Orta Doğu ve Balkanlar arasındaki arayüzde önemli bir rol oynayan Türk topraklarında da yaşanmıştır.

Makalede, Polonya, Türkiye, Amerika ve Londra'daki Polonya göçmen arşivlerinden elde edilen belgelerin karşılaştırmalı analizi de dahil olmak üzere, arşiv kaynaklarının eleştirel değerlendirilmesi uygulanmıştır. Metnin hacmi göz önünde bulundurularak, çalışma problematik metodolojiye odaklanmış ve böylece Polonya-Türkiye ilişkilerinde belirli konuların derinlemesine incelenmesi sağlanmıştır. Özellikle, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bu ilişkiler üzerindeki etkisine yönelik analizlere ağırlık verilmiştir.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, 1945-1952 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen ya da Türkiye'ye yönelik olarak yürütülen ABD-SSCB rekabetinin, etkisinin ve siyasi baskısının Polonya ve Polonya ile ilgili konularda seçilen yönlerini ve etkilerini analiz etmektir.

Lublin'deki Hükümetin Tanınması

Polonya Hükümeti, Üçüncü Reich'in (1 Eylül 1939) ve daha sonra SSCB'nin (17 Eylül 1939) Polonya'ya saldırmasının ardından Romanya'ya gitti ve burada enterne edildi.⁶ Bunun üzerine Polonya Cumhurbaşkanı Ignacy Mościcki, halihazırda Fransa'da sürgünde bulunan halefi Władysław Raczkiewicz'i atadı. Böylece Fransa'da sürgünde bir Polonya Hükümeti kuruldu ve Fransa'nın teslim olmasından sonra da bu hükümet Londra'ya tahliye edildi. Ancak savaş sona ermek üzereyken, Sovyetler Birliği ülkedeki iktidarı Polonya halkına devretmek istemedi ve Moskova'ya bağımlı Polonyalı politikacılardan oluşan komünist bir hükümet kurmayı planladı.⁷ Varşova'daki Sovyetlere bağımlı yeni hükümeti tanıma mücadelesi, Sovyet baskısı ve etkisi için ilk önemli sınav oldu. Londra'daki Polonya Sürgün Hükümeti savaş boyunca Batı'nın müttefiki olarak hareket etti ve Polonyalı askerler İkinci Dünya Savaşı'nın neredeyse tüm cephelerinde savaştı. İşgal altındaki topraklarda Alman ve Sovyet işgalcilere

5 Jakub Wódka, *Polityka zagraniczna Turcji. Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne* (Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2012), 43.

6 İkinci Dünya Savaşı'nda sırasında Polonya hakkında bkz. Halik Kochanski, *Orzel niezłomny. Historia Polski podczas II wojny światowej* (Poznań: Wydawnictwo Rebis, 2013).

7 Antony Beevor, *Druga wojna światowa* (Kraków: Wydawnictwo Znak, 2013), 670–680.

karşı savaştan Polonya Yeraltı Devleti⁸ yapıları da savaş boyunca aktifti. Polonyalıların, 5 yıl boyunca Nazi Almanyası'nın işgali altında kalan, kendi ülkelerinde ev sahibi olabilmeleri amacıyla, başkent Varşova'da şehrin yeniden ele geçirilmesi ve Kızıl Ordu'nun şehre girmemesi için 1 Ağustos 1944'te bir ayaklanma teripledi.⁹ Kızıl Ordu, Iosif Stalin'in (1941-1953) emriyle Vistül Nehri'nin diğer kıyısında durarak Varşova'da direniş gösteren halkı desteklememiştir; amaç, ayaklanmanın bastırılması ve Polonya'nın tamamen Sovyetler Birliği'nin kontrolü altına girmesini sağlamaktır.

Savaş sona ermeden önce bile Sovyetler Birliği, Polonya'daki komünist hükümeti tanıma kararı alması için Türk Hükümeti'ne baskı yapmaya çalıştı. Türkiye'deki SSCB Büyükelçiliği, 31 Aralık 1944 tarihinde Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin (PKWN)¹⁰ Polonya Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ne dönüştüğünü bildirdi.¹¹ Moskova, İngiltere'nin bile bunu yarı resmi olarak tanıdığına dikkat çekti. Sovyetler Birliği böylece Türk Hükümeti'ne baskı yapmaya çalışıyordu, özellikle de Sovyetlerin savaştan sonra net bir şekilde ortaya koyduğu iddialar açıkça ortadayken. 1944 yılında "Moskova Radyosu" Türk Hükümeti'ni hedef alan mesajlar yayınlamaya başladı;¹² aynı zamanda Sovyet basınında Türkiye'nin savaş sırasındaki tutumunu eleştiren sert makaleler çıkmaya başladı.¹³ Böylece Moskova, savaş sonrası Türkiye'ye yönelik iddialardan tedirgin olan Ankara'nın, bir taviz olarak ve SSCB ile ilişkileri geliştirmek için komünist hükümeti tanıma baskısını kabul edeceğini düşünüyordu.

Moskova öncelikle propaganda yapmaya başladı. Moskova Radyosu Ocak 1945'te Türkçe bir yayında Türkiye'de yaşayan Polonyalıların Varşova'daki yeni hükümeti desteklediğini bildirdi.¹⁴ Bu, Türk hükümetini komünistleri tanımaya ikna etmek için bir propaganda manevrası olarak tasarlanmıştı. Özellikle Sovyetler Birliği'nin söylemi, Polonya'daki hükümetin Polonya

8 Polonya Yeraltı Devleti, Sürgünde bulunan Polonya Cumhuriyeti Hükümeti'ne sadık, işgal altındaki Polonya'daki direniş örgütlerinin birliği tarafından oluşturulan siyasi ve askeri bir varlıktı. Eylül 1939'un sonlarında Almanyaya ve Sovyetler Birliği'nin Polonya'yı işgal etmesinin ardından kuruldu ve Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği'ne karşı silahlı mücadele yürüttü. Askeri direnişin yanı sıra adalet, eğitim, kültür ve sosyal hizmetleri içeren sivil yapılar da oluşturdu. 1944'te Sovyetler Birliği, Polonya'da kendi kukla hükümetini kurarak Yeraltı Devleti'nin etkisini kırdı ve birçok üyesi hain olarak yargılanarak öldü. Soğuk Savaş döneminde komünist yetkililer, Yeraltı Devleti'nin tarihini sansürledi ve onun yerine komünist partizanların rolünü öne çıkardı.

9 Tadeusz Kisielewski, *Jalta. Tragiczny kompromis* (Poznań: Wydawnictwo Rebis, 2015), 150–180.

10 Polonya Ulusal Kurtuluş Komitesi (PKWN) – 21 Temmuz - 31 Aralık 1944 tarihleri arasında, Almanyaya işgalinin ardından Kızıl Ordu tarafından ele geçirilen bölgede faaliyet gösteren, kendini ilan etmiş, kukla niteliğinde geçici bir yürütme organıdır. PKWN, değişen Sovyet-Alman cephe hattı ile Curzon Hattı arasında faaliyet göstermiştir. Polonyalı komünistlerden ve resmi olarak komünist olmayan ancak siyasi olarak güdümlü figürlerden oluşan PKWN, Moskova'da kurulmuş ve tamamen Iosif Stalin'in siyasi kontrolü altında faaliyet göstermiştir.

11 Mustafa Bilgin, *Britain and Turkey in the Middle East: Politics and Influence in the Early Cold War Era*, (London –New York: I.B. Tauris, 2008), 35.

12 Wilson Center Digital Archives (Wilson Archives), *Letter No. 402 From L.D. Wilgress, Canadian Embassy, Moscow, to the Secretary of State for External Affairs, W.L. Mackenzie King*, Ottawa, 9.11.1944, 2.

13 Wilson Archives, *Letter No. 402 From L.D. Wilgress, Canadian Embassy, Moscow, to the Secretary of State for External Affairs, W.L. Mackenzie King*, Ottawa, 9.11.1944, 2.

14 Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), Polonya fonu (566/323-2300-16, *Türkiye'deki Polonyalıların Polonya'daki yeni geçici hükümet hakkında söyledikleri*, 8.01.1945, 1.

toplumunu temsil ettiğini ve dolayısıyla ülkeyi yönetme yetkisine sahip olduğunu vurguluyordu. Tanıma kararı Müttefikler için kolay bir karar değildi. Ankara diğer ülkelerdeki havayı izliyordu. Londra'daki Türk Büyükelçisi 23 Ocak 1945'te Dışişleri Bakanlığı'na, İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Alexander Cadogan ile görüşüğünü ve ona göre İngiltere'nin Londra'daki Sürgün Hükümeti tanımaya devam edeceğini bildirdi. İngiltere Lublin'deki Geçici Hükümet temsilci göndermeye de karar vermedi. Savaş boyunca Türkiye'nin Sürgündeki Polonya Hükümeti nezdinde resmen büyükelçi bulundurduğunu ve savaş öncesi Türkiye'nin Varşova Büyükelçisi'nin Cemal Hüsnü Taray olduğunu belirtmek gerekir. Cemal Hüsnü Taray, savaşın patlak vermesinden sonra Varşova'dan ayrıldı, Romanya'ya gelerek buradan Türkiye'ye geçti. Ardından Angers'teki Polonya Sürgün Hükümeti nezdinde Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği görevini 1941 yılına kadar sürdürdü.

Ancak Londra'daki Polonya Sürgün Hükümeti için durum biraz zordu. ABD, Japonya'yı askeri olarak mağlup etmeye kararlıydı ve stratejik müttefiki olan Stalin ile diplomatik ilişkilerini riske atmaktan kaçınıyordu. Batı toplumları savaş yorgunu idi ve daha fazla gerilimin patlak vermesini değil, barışı istiyorlardı. Sovyetler Birliği savaşın en ağır yükünü çeken ülke olarak görülüyordu. Bu nedenle Batılı ülkeler Sovyetler Birliği'ne tavizler vermeye meyilliydi. Londra'daki Polonya Sürgün Hükümeti'nin net tutumu, eski müttefiklerin SSCB ile anlaşmasını zorlaştırdı, bu nedenle Varşova'daki Komünist Hükümet'le anlaşmaları ya da yeni durumla uzlaşmaları giderek daha fazla zorunlu hale geldi.

28 Haziran 1945'te Başbakan Edward Osóbka-Morawski (31.12.1944-5.02.1947) başkanlığında Geçici Ulusal Birlik Hükümeti resmen kuruldu. Yalta Antlaşmaları, Polonya Komünist Hükümeti ile Sürgündeki Polonya Hükümeti Başbakanı Stanisław Mikołajczyk etrafında toplanan politikacıları birleştirecekti. Mikołajczyk, Polonya'da yeni bir devletin kurulması için tek olasılığın bu olduğunu düşünüyor ve ülkedeyken gelecekte demokratik seçimleri yönetebileceğini ve kazanabileceğini umuyordu.¹⁵ Moskova'nın Polonya'da iktidarı devretmeyi planlamadığını ve gelecekteki seçimlerin sadece bir gizem olacağını fark etmemişti. Bununla birlikte, geniş kapsamlı bir hükümet (sadece bazı göçmen politikacılar tarafından desteklenen) Müttefiklerin Londra'daki Polonya Hükümeti ile Sovyetler Birliği arasındaki anlaşmazlığı tanımasına ve çözmesine izin verdi. Sovyetlerin desteklediği Yeni Hükümet 29 Haziran 1945'te Fransa tarafından, 5 Temmuz'da ise Birleşik Krallık ve ABD tarafından tanındı.

Ancak Türkiye Varşova'daki yeni hükümeti hala tanımamıştı. Polonya'nın Ankara Büyükelçisi Michał Sokolnicki (1936-1945), 6 Temmuz 1945'te Türk Dışişleri Bakanlığı'ndan Türkiye'nin Arciszewski Hükümeti'ni (Londra'daki Sürgün Hükümeti) tanıdığını ve başka bir Polonya makamını tanımadığını cevabını aldı.¹⁶ Bu karar, Türk yetkililerin Moskova'nın Türkiye üzerinde açık bir şekilde hak iddia etmesi, özellikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin revizyonu ile Kars, Ardahan ve Artvin illerini kapsayan bir toprak revizyonu talebinde bulunması durumunda

15 Stanisław Mikołajczyk, *Polska zgwalcana* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1990), 220-230.

16 Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (AMSZRP), Departament Polityczny 1945-1948 (6/101/1585), *Opieka nad mieniem polskiego państwa w Turcji*, Stambul 12.07.1945, 2.

Batılı ülkelerin tutumuna ilişkin endişeleriyle ilgili olabilir. Türkiye'nin savaş sırasındaki tarafsız tutumu göz önüne alındığında, hiçbir Batılı ülkenin SSCB'ye karşı Türkiye'nin çıkarı savunmak zorunda hissetmeyeceği ihtimal olarak görülüyordu.¹⁷ Türkiye, Yalta'da Polonya'ya benzer şekilde Müttefiklerin desteğinden faydalanmayabilirdi.

Bu gelişmeler olurken 17 Temmuz 1945'te Türk Dışişleri Bakan Yardımcısı Nurullah Esat Sümer, Büyükelçi Michał Sokolnicki'yi kabul etti ve Polonya'ya sempatisini dile getirdi. Bakan Nurullah Esat Sümer ve Başbakan Şükrü Saracoğlu ile yaptığı görüşmelerden sonra Türkiye'nin Varşova'daki Hükümeti en azından şimdilik tanımayacağını belirtti.¹⁸ Hiç kimse tanınmanın SSCB ve Batılı Müttefiklerin Türkiye üzerindeki baskıları ile ilgili olacağından şüphe duymuyordu. Sokolnicki, 23 Temmuz gibi erken bir tarihte Londra'daki üstlerine Türk Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri'nin kendisine Türk Hükümeti'nin Varşova'daki Komünist Hükümeti kısa süre içinde tanıyacağını söylediğini bildirdi.¹⁹

Sokolnicki'nin açıkladığı üzere, bu durum ABD ve İngiltere'nin diplomatik baskılarının bir sonucuydu. Türk Dışişleri Bakanı ayrıca, "her şeye rağmen gelecekte Polonya olacak topraklarla" diplomatik ilişkileri sürdürme niyetinde olduğunu da ifade etmiştir.²⁰ Türk Dışişleri Bakanı aynı zamanda Sokolnicki'ye misafir ve dost olarak davranılmaya devam edileceği konusunda güvence verdi.²¹ Michał Sokolnicki 1936'dan beri Ankara'da Polonya Büyükelçisi olarak görev yapıyordu. Savaş sırasında, (güven mektubu sunarken sahip olduğu kıdemi nedeniyle) Diplomatik Misyon Şefleri Kıdemli Doyeni (*doyen du corps diplomatique*) bile olmuştu. Sokolnicki'nin Türk siyasetçiler ve diplomatlarla da iyi ilişkileri vardı ve toplumda saygı görüyordu.

Bu belirtilen baskı Moskova'nın beklediği etkiyi yarattı. Türk Hükümeti 19 Ağustos 1945'te Geçici Ulusal Birlik Hükümeti'ni tanımaya ve onunla diplomatik ilişkiler kurmaya karar verdi.²² Bu konuda daha önce Türkiye'nin SSCB Büyükelçisi ile Kremlin'deki yetkililer arasında mutabakata varılmıştı. Bu durum ertesi gün Türk basını tarafından duyuruldu. Bunun üzerine diplomatik ilişkiler kuruldu ve kısa süre içinde diplomatik temsilciler teati edilecekti.²³ Bu kararın bir sonucu olarak Sürgündeki Polonya Hükümeti'nin temsilcileri olan Büyükelçi Michał Sokolnicki ve İstanbul Başkonsolosu Witold Korsak artık tanınmıyordu.²⁴ 20 Ağustos

17 Daha fazla bilgi için bkz. Karolina Wanda Olszowska, *Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945-1952* (Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023).

18 Instytut Polski i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie (IPMS), Ministerstwo Spraw Zagranicznych (A.11.) E.1062, *Telegram szyfrowy nr 97*, Ankara 17.07.1945, 1-2.

19 Michał Sokolnicki'nin Ankara Büyükelçiliği hakkında bkz. Michał Sokolnicki, *Dziennik Ankaraki*, (London: Gryf, 1965).

20 IPMS, A.11./E.1062, *Telegram szyfrowy nr 102*, Ankara 23.07.1945, 1.

21 IPMS, A.11./E.1062, *Telegram szyfrowy nr 102*, Ankara 23.07.1945, 2.

22 AMSZRP, 6/1586/100 *Turecja organizacja stosunków dyplomatycznych, 1945-1946*, 1.

23 AMSZRP, 6/100/1586, *Komunikat dla prasy*, Ankara, bd., 2.

24 IPMS, A.XII/24, *Telegraf dla p. Buczyńskiego*, Mayıs 1945, 8.

1945 tarihinde, İstanbul'daki Polpress²⁵ temsilcisi Romuald Buczyński'nin Geçici Hükümet adına Polonya Cumhuriyeti'nin Türkiye nezdinde Maslahatgüzarı olarak atandığı duyuruldu. Maslahatgüzar Buczyński 28 Ağustos 1945'te Türk Dışişleri Bakanı Hasan Saka (1944-1947) tarafından kabul edildi; o gün öğleden sonra Polonya Büyükelçilik binasını devraldı.²⁶ Bu, Ankara'nın Varşova'daki Hükümeti tam olarak tanıdığı ve Londra'daki Polonya Sürgün Hükümeti ile ilişkisi olan eski diplomatları ve Londra'daki Hükümeti resmi olarak yalnızca özel şahıslar olarak tanıdığı anlamına geliyordu.

Bu durum, eski diplomatların önceki diplomatik meslektaşlarıyla veya Türk Hükümeti ile olan dostane ilişkilerini kaybettikleri anlamına gelmemektedir. İlginç bir şekilde, ABD, İngiltere ve SSCB gibi eski müttefikler arasındaki gerginlikler giderek daha belirgin hale geliyordu. Yurtdışındaki Polonyalı muhalefetin korunması ve potansiyel olarak kullanılması, rekabetin daha da derinleşmesi durumunda iyi bir acil çıkış yoluydu. Türk Dışişleri Bakanı, Ankara'daki mülki amire (Yabancılar Şubesi) eski Büyükelçi Michał Sokolnicki ile eşine ve elçiliğin diğer mensuplarına (Varşova'daki Yeni Hükümet'in hizmetine geçmemiş olanlara) ve İstanbul'daki eski Başkonsolos Witold Korsak ile eşine oturma izni verilmesi talimatını verdi. Kendilerine saygılı davranılması gerektiğini ve ekmek kartı almak gibi resmi amaçlar için elçiliğe gitmek zorunda kalmamalarının sağlanması gerektiğini, ancak bunu Türk yetkililerin halletmesi gerektiğini belirtti.²⁷ Bu da Türk yetkililerin eski diplomat meslektaşlarının içinde bulundukları yeni durumu anladığını göstermektedir.

Michał Sokolnicki'nin diplomatik ve siyasi çevrelerdeki konumu, sonraki yıllarda Türkiye ve Batılı ülkeler tarafından Varşova'daki yeni hükümeti rahatsız etmek ve Moskova'nın itibarını zedelemek için kullanıldı. Aralık 1947'de Sokolnicki Londra'ya yazdığı bir notta Maslahatgüzar Sołnicki'nin diplomatik çevrelerde izole edildiğini, çok az kabul gördüğünü ve Türkler tarafından güvensizlikle karşılandığını yazmıştır. Türkiye'nin Moskova'yı önemsemediğini göstermek ve maslahatgüzarın faaliyetlerini bir istihbarat casusu rolüne indirgemek için büyükelçinin gelişini kabul etmeyeceğine inanıyordu. Aynı zamanda Sokolnicki, Türk politikacılar ve başta Fransız ve İngilizler olmak üzere Batılı diplomatlar tarafından resepsiyonlara davet edilmeye devam etti. Bu durum yeni Polonyalı yetkililer arasında büyük bir kızgınlığa neden oldu.²⁸ Ankara'daki Polonya Büyükelçiliği'nden bir temsilci, Sokolnicki'nin de bulunduğu bir daveti gösterişli bir şekilde terk etti ve ardından Türk Dışişleri Bakanlığı'na şikayette bulundu. Mayıs 1947'ye gelindiğinde Sokolnicki hala büyükelçiliklerdeki resmi resepsiyonlara davet ediliyordu

25 Polpress - 10 Mart 1944'te Moskova'daki Polonya Yurtseverler Birliği tarafından kurulan bir hükümet basın ajansı; Temmuz 1945'te Polpress'in merkezi Łódź'a ve ardından Varşova'ya taşındı. Polpress, Polonya Yurtseverler Birliği'nin doğrudan yönetimine ve Polonya Halk Ordusu'nun askeri komutanlığına bağlıydı. Polpress, Enformasyon ve Propaganda Bakanı tarafından denetleniyordu. 26 Ekim 1945'te Polpress, Polonya Basın Ajansı'na (PAP) dönüştürüldü.

26 TDA, 566/251-2162-9, *Türkiye'deki Polonya Büyükelçilik binasının aidiyeti meselesi*, Ankara 29.08.1945, 1.

27 TDA, 566/311-2376-1 *Polonya Geçici Hükümetinin Türkiye Cumhuriyeti tarafından resmen tanınmasının sonucu olarak eski Polonya Büyükelçisi ve Büyükelçilik çalışanlarına ülkemizde oturma izni verileceği*, Ankara 3.10.1945, 2.

28 IPMS, A.11./E.1139, *List Sokolnickiego do rzqdu w Londynie*, Ankara 8.12.1947, 1.

ve bu durum Maslahatgüzar Sośnicki'nin öfkesine neden oluyordu.²⁹ Maslahatgüzar, Varşova Hükümeti'nin tanınmasından iki yıl sonra bile Michał Sokolnicki'nin resmi törenlerde Türk Dışişleri Bakanlığı'nın ve çok sayıda büyükelçiliğin düzenli konuğu olduğuna dikkat çekti. Büyükelçi Sokolnicki, dünyanın çeşitli yerlerinde tutuklu bulunan Polonyalıların yanı sıra askeri ekipman ve altının nakledilmesine yardımcı olmak için elinden gelen her şeyi yaptı, ancak Türk makamlarının direnişi nedeniyle işi hiç de kolay değildi.

1948'de eski büyükelçi [Sokolnicki- KWO notu] Katyn Katliamı ve 1939'da SSCB'deki Polonyalı savaş esirleriyle ilgili toplam üç kitap ve iki makale,³⁰ belgeleri Türk Dışişleri Bakanlığı'na teslim etti. Yeni Hükümet, Sokolnicki'nin Türkiye'deki rolü konusunda hala endişeliydi ve onu "eski Prometeist teorisyeni" olarak adlandırıyordu.³¹ Bu hareket, İkinci Dünya Savaşı öncesinde, Sovyetler Birliği'nde yaşayan topluluklarda ulusal bir duygu uyandırmayı, böylece bağımsızlık için kendi başlarına harekete geçmelerini ve SSCB'yi içeriden çökertmelerini öngörüyordu.

Polonya Komünist Hükümeti'nin tanınması, neredeyse tüm Müttefik liderleri (Stalin, Roosevelt ve Churchill) tarafından uygulanan etkinin bir sonucuydu. Bununla birlikte, eski Polonyalı diplomatlara sığınma hakkı verilmesi bir yandan insani bir jest, diğer yandan da SSCB'nin sürgünde hala Komünist Hükümeti'nin yerini almaya hazır insanlar olduğunu göstermesi anlamına geliyordu. Ancak Soğuk Savaş rekabeti yoğunlaştıkça, mücadele daha keskin ve açık bir hal aldı. Bu bağlamda en kritik konulardan biri, kapitalist ya da sosyalist kamuoyuna ulaşmak ve karşı tarafın algısını değiştirmek için tasarlanan propagandaydı.

Radyo Dalgalarında Savaş

Soğuk Savaş rekabeti 1940'ların sonunda daha keskin bir aşamaya girdiğinde, ABD Türkiye'nin konumunda bir savunma ve propaganda potansiyeli gördü. Bunun önemli bir parçası "eter savaşı",³² yani Batı Bloku ülkelerinden demokratik halk toplumuna ve diğer yönde Doğu Bloku ülkelerinden kapitalist topluma giden radyo yayınlarıydı. Polonya Halk Cumhuriyeti'nde dinlenen en tanınmış Batılı istasyonlar Radio Free Europe, Voice of America, Radio Madrid ve Radio Luxembourg'du. Komünist Polonya'ya ulaşan ve daha az bilinen ama aynı derecede önemli bir radyo istasyonu da Ankara Radyosu'ydu.

29 AMSZRP, 6/ Emigracja polska 1945-1948 (bundan donra: 28/48) *Sprawa Sokolnickiego*, Warszawa 7.05.1947, 63.

30 TDA, 566/316-2397-2, *Eski Polonya Büyükelçisinin SSCB'de Katyn katliamı konusunda verdiği belgeler*, Ankara 16.03.1948, 1.

31 Prometheizm üzerine bkz. Iurii Chainskii, *Walka za kulisami dyplomacji międzywojennej. Turcja w polskiej polityce prometejskiej w latach 1918–1932* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021).

32 Eter savaşı, Soğuk Savaş döneminde Doğu ile Batı arasındaki propaganda mücadelesine atıfta bulunan bir terimdir. Öncelikli olarak, kendi ideolojisini yaymak ve rakibinin güvenilirliğini zayıflatmak amacıyla yürütülen radyo yayıncılığı faaliyetlerini kapsamaktaydı. Batı bloğu tarafında, özellikle Radio Free Europe (RFE) ve Voice of America (VOA) gibi yayın kuruluşları önemli bir rol oynamış ve Doğu Bloku ülkelerindeki dinleyicilere, komünist yönetimler tarafından sansürlenilen bilgileri ulaştırmayı amaçlamıştır. Buna karşılık, Sovyetler Birliği radyo sinyallerini bozma sistemleri kullanarak "düşman propagandasının" yayılmasını engellemeye çalışmıştır. Eter savaşı, Soğuk Savaş'ın psikolojik savaş unsurlarından biri olarak, kamuoyu üzerindeki etkiyi kontrol altına alma ve ideolojik üstünlük kurma stratejisinin temel bileşenlerinden biri olmuştur.

Ankara Radyosu Şubat 1949'dan itibaren Lehçe kısa (15 dakikalık) programlar yayınlamaya başladı. Bu programlar ilk yıl Apolinary Kielczyński³³ tarafından sunuldu. Yeni komünist yetkililer Kielczyński'yi Lehçe bilmemekle suçladılar ki bu muhalefetin itibarını zedelemeye yönelik asılsız bir saldırı gibi görünüyordu. Ancak, söz konusu dönemde Ankara'daki Polonya Büyükelçiliği tarafından Dışişleri Bakanlığı'na sunulan raporlarda, yayınlarda Polonya'daki yeni Komünist Hükümet'e yönelik herhangi bir saldırının gerçekleşmediğinin özellikle vurgulandığı belirtilmelidir.³⁴ Komünist devletlere yönelik doğrudan saldırıların başladığı 1949 sonundan itibaren halk demokrasilerine yönelik söylem değişti.

Ankara Radyosu'nun Polonya Departmanı ile ilişkili bir diğer önemli isim Edwin Ryzy idi. Ryzy 1936'dan beri Poznań'daki Salesian Lisesi'nde eğitim almaktaydı. Savaş sırasında da Polonya'daydı ve gizli sınıflarda eğitim görüyordu. Direniş hareketinde yer aldı. Kardeşi Felix'in pasaportunu kullanarak 1941'de Türkiye'ye döndü. Belgelerin mikrofilmelerini ayakkabılarının topuklarında taşıması gerekti. 15 Eylül 1944'ten itibaren İstanbul'daki Polonya Başkonsolosluğu'nda memur olarak çalışmaya başladı.³⁵ Londra'daki Sürgün Hükümeti'nin desteğini ve Varşova'daki Komünist Hükümeti'n görevi devraldığını fark ettikten sonra işinden ayrıldı.³⁶ 1950'li yıllarda Lehçe çevirmenliği yaptı; 1968'e kadar Ankara Radyosu'nun Polonya Departmanı'nda müdürlük ve spikerlik, daha sonra TRT'de dış ilişkiler müdürlüğü yaptı.

1950'lerin ortalarında, yukarıda bahsi geçen 15 dakikalık Lehçe programlar Doğu Bloğu üzerine yorumlar şeklini aldı. Doğrudan Komünist Hükümet'i hedef almadıkları halde, Varşova ve Moskova'nın siyasi açıdan rahatsızlık duyduğu belirli konular gündemde yer almaktaydı. İkinci Dünya Savaşı sırasında Katyn'da Polonyalı subayların Sovyetler tarafından öldürülmesi, Varşova'daki işçilerin tutuklanması ya da tarım kooperatiflerinin kurulmasına karşı direniş hakkında bilgiler vardı. Polonya tarafı Varşova'daki Türk Büyükelçisi Şinasi Devrim'i (1947-1950) çağırarak müdahale etti ve bu müdahale işe yaradı, çünkü sunucunun yorumları bir süreliğine yayından kayboldu ve geriye sadece basın notları kaldı.

Ankara Radyosu'nda Demir Perde gerisindeki ülkelere yönelik yayınlar sadece Lehçe değildi. Radyo aynı zamanda Sırp-Hırvatça, Almanca, Romence, Bulgarca ve Macarca yayınlar da yapıyordu. CIA'nın verdiği bilgiye göre Ankara Radyosu'nun Polonya'daki sinyali BBC'nin

33 Apolinary Kielczyński (1904-1968) 1928'den itibaren Sofya'daki Polonya Büyükelçiliği'nde Polonya Basın Ataşesi ve Bulgaristan'daki Polonya Telgraf Ajansı'nda muhabir olarak çalıştı. 1941'den itibaren Bulgarca yayın yapan bir Müttefik radyo istasyonunda çalıştı. 1943-1945 yılları arasında Polonya Cumhuriyeti'nin İstanbul Başkonsolosu olarak görev yaptı. Türkiye'nin Varşova Hükümeti'ni tanımasının ardından resmi görevlerini bıraktı, ancak 1956 yılına kadar Londra Hükümeti'nin Türkiye'deki sürgündeki temsilcisi ve Amerikan muhabiri olarak çalıştı.

34 AMSZRP, 11/Turcja – raporty polityczne i raporty specjalne za 1948 rok (Bundan sonra: 36/562), *Raport nr 1 ze stycznia 1949 roku*, Ankara 8.02.1949, s. 2.

35 Jerzy Stanisław Łątka, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji* (Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015), 362.

36 AMSZRP, 6/ Reparacja, kolonia w Adampolu i sprawa ks. Wojdasa. Kolonia w Stambule i sprawa Domu Polskiego i domu Adama Mickiewicza. Sprawa b. Ambasadora RP Sokolnickiego oraz powrotu do Polski inżynierów polskich (Bundan sonra: 101/1594), *ks. Wojdas z Adampola i Dom Polski*, Ankara 09.01.1947, 1.

Voice of America (*Amerika'nın Sesi*) ya da Radio Free Europe'unkinden (*Özgür Avrupa Radyosu*) daha az yoğunlu. Yine de haberler çok daha iyi alınıyordu çünkü bu kadar yoğun bir şekilde engellenmiyordu. Ancak Ankara Radyosu, Polonya'da yaygın olarak dinlenmiyordu. Radio Free Europe ve Voice of America en çok dinlenen radyolardı. Madrid Radyosu iyi bir üne sahipti ancak etkili bir şekilde dinlenemediği için takip edilmesi kolay değildi.³⁷

İlginç bir şekilde, 1958 yılında Polonya Halk Cumhuriyeti'nin merkezdeki büyükelçiliğinden gelen bir raporda, Ankara Radyosu'ndaki Hür Polonya'nın Sesi Şubesi'nin Türk Hükümeti tarafından desteklenen Radio Free Europe'un bir şubesi olduğu belirtiliyordu.³⁸ Geçmişe bakıldığında, Amerikalıların ve İngilizlerin de bu radyoyu finanse ettiği söylenebilir, zira 1950 yılında CIA belgelerinde İstanbul'da kullanılmayan 150 kw gücünde bir radyo istasyonuyla ilgili bir soru yer almıştır. Bu da Amerikalıların da bu vericileri kullanmayı düşündükleri sonucuna varmamızı sağlar.

Ancak hatırlamakta fayda var ki, karşıt siyasi kampın toplumlarına yönelik bilgilendirme politikalarını yürütmek için hava dalgalarını kullananlar sadece Batı Bloğu ülkeleri değildi. Mart 1944'te, İngiliz malzemelerinin askıya alınmasının ve Ankara, Londra ve Washington arasındaki ilişkilerin bozulmasının ardından, "Moskova Radyosu" (*Радио Москва*) Türk hükümetini hedef alan mesajlar yayınlamaya başladı.³⁹ Bu radyo istasyonu Türkçe yayın yapıyordu ve Sovyetlere göre Türk halkı için tek objektif bilgi kaynağıydı. Türkiye'nin özellikle ülkenin doğusunda güçlü radyo istasyonları yoktu; Polonya Komünist Büyükelçiliği'nin Ankara'dan gelen raporlara göre doğudaki Kürtler Sovyet radyo istasyonlarını Kürtçe dinliyordu.⁴⁰ Amerikalılarla birlikte İstanbul ve Ankara'daki radyo istasyonlarını güçlendirmek için 1955 yılına kadar çaba gösterilmedi. Kasım 1953'te Doğu Bloku'ndaki Türkçe yayınlar, Orta ve Uzak Doğu'daki diğer dillerle karşılaştırıldığında haftada 62.41 saat sürüyordu: Arapça - 39.67, Ermenice - 28.00, Farsça 67.67, Tacikçe - 7.00. İlginç bir şekilde, sadece İngilizce, Fransızca, Almanca ve İtalyanca (19 dakika ile) Avrupa'ya yönelik diğer dillerden daha fazladır.⁴¹ Yunanca için 49 saat gibi önemli ölçüde daha az zaman harcanmıştır. Blok ülkelerine de daha az ilgi gösterilmiştir- Bulgarca 47 saat, Lehçe 21 saat ve Romence 41 saat.⁴²

37 Central Intelligence Agency Archive (CIA), General CIA Records (CIA-RDP)80-00809A000600060012-2, *Foreign Broadcast Listening*, bm, bd, 1.

38 AMSZRP, 12, Turcja - charakterystyka dzienników, periodyków, agencji prasowych, dziennikarzy oraz organizacji radiofonii tureckiej - opracowanie Ambasady PRL w Ankarze (Bundan sonra: 25/600), *Turcja - charakterystyka dzienników, periodyków, agencji prasowych, dziennikarzy oraz organizacji radiofonii tureckiej - opracowanie Ambasady PRL w Ankarze*, Ankara 1.03.1958, 9.

39 Bilgin, *Britain and Turkey in the Middle East: Politics and Influence in the Early Cold War Era*, 35.

40 AMSZRP, 12, Turcja - charakterystyka dzienników, periodyków, agencji prasowych, dziennikarzy oraz organizacji radiofonii tureckiej - opracowanie Ambasady PRL w Ankarze (25/600), *Turcja - charakterystyka dzienników, periodyków, agencji prasowych, dziennikarzy oraz organizacji radiofonii tureckiej - opracowanie Ambasady PRL w Ankarze*, Ankara 1.03.1958, s. 9.

41 CIA, CIA-RDP 79-01093A000740008-0, *Appendix E*, Washington DC 1953, 1.

42 Ibidem.

Elbette, “eterdeki savaş” sadece propaganda yoluyla yürütülmüyordu. Uzaktan uygulanabildiği için en etkili yöntemdi. 1946’da Iosif Visarionoviç Stalin (*Иосиф Висарионович Сталин*) kitabının Iosif Stalin’in Kısa Biyografisi (*Краткая биография*) ithal edilmesi ve dağıtılması yasaklandı. Ocak 1950’de Romanya’dan Romanya Halk Cumhuriyeti Çalışan Gençlik Bülteni (*Bulletin d’Informations de la Jeunesse Travailleuse de la République Populaire Roumaine*) ve Romanya Halk Cumhuriyeti’nde İşçi Sporu (*Le Sport Ouvriers dans la République Populaire Roumaine*) adlı broşürlerin dağıtılması komünizm propagandası yapıldığı gerekçesiyle yasaklandı. Türk Dışişleri Bakanlığı, Polonya Büyükelçiliği’nin (1952’den beri Polonya Halk Cumhuriyeti) Türkçe ve Fransızca olarak yayınladığı bülteni dağıtmaması konusunda çok dikkatliydi. Başlangıçta Polonya Büyükelçiliği bülteni Türk basınına, politikacılar ve diplomatlara dağıtmayı denedi. Yine de basın komünizmi yaymakla suçlanmaktan korktu ve bültenin içeriğini yayınlamak istemedi ve Dışişleri Bakanlığı Polonya Büyükelçiliği’nin bunu yapmasını hemen yasakladı. Türk makamlarının itirazları temelsiz değildi, zira bazı Türk medya kuruluşları, tutuklanma ve para cezasına çarptırılma korkusuna rağmen Polonya Büyükelçiliği tarafından sağlanan içerikle ilgilendi. Büyükelçiliğin Birinci Sekreteri J. Ochęduszek, İstanbul’da bulunduğu süre boyunca gazetecilerle Polonya hakkında makale ve bilgilerin paylaşımı konusunda bir dizi görüşme yaptı. Özellikle Polonya hakkında ekonomik içerikli yayın yapan “L’Economiste d’Orient” ve “La Turquie Moderne” gazeteleriyle işbirliği yapıyordu. “Milliyet” ve “Yeni Sabah”, Büyükelçilik tarafından yayınlanan “Polonya’da Bugün” broşürünün içeriğine yer verecekti.⁴³

Propaganda için her fırsat kullanıldı. İzmir Fuarı sırasında gazeteci Faruk Fenik, Çeklerin komünizm propagandası yaptığını bildirdi. Polis propaganda yazılarının kaldırılmasını talep etti, ancak Çek standının yöneticisi bunu reddetti ve polis standa girişi kapattı; buna karşılık Çekler de standı tamamen kapattı. Polonya Büyükelçiliği, Truman’ın Çekoslovakya’ya yönelik ekonomik abluka tehditleriyle aynı zamana denk geldiği için Amerikalıları Türklerin kararını etkilemekle suçladı.⁴⁴

Sonuç

Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında izlediği dış politika, Sovyetler Birliği ile Batılı ülkeler arasında giderek keskinleşen bir rekabetin ortasında, ülkenin stratejik çıkarlarını savunma çabalarını açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye, savaş sonrasında önemli bir jeopolitik konumda yer almakta olup, bu konumundan dolayı iki blok arasında sürekli bir baskı altındadır. Sovyetler Birliği ve Batılı müttefikler arasında giderek daha belirginleşen güç mücadelesi, Türkiye’nin diplomatik hareket alanını sınırlandırmış, ancak Ankara hem Batılı güçlerin baskılarına hem

43 BCA, 30-18-1-2/102-58-2, Ocak 1950’de yayınlanan ‘Bulletin D’informations de la Jeunesse Travailleuse de la République Populaire Roumaine’ ve ‘Le Sport Ouvriers dans la République Populaire Roumaine’ adlı broşürler komünizm propagandası içermesinden ötürü Türkiye’ye sokulması yasaklandı, Ankara 30.01.1950, 1.

44 AMSZRP, Samodzielny Wydział Wschodni w latach 1949-1954 (11/39/591), Raport prasowy za okres 11.07 do 31.08.1951, Ankara 31.08.1951, 40-41.

de Sovyetlerin taleplerine karşı dikkatli bir dengeleme politikası izlemiştir. Türkiye'nin dış politikasının en dikkat çeken özelliklerinden biri, Polonya'nın komünist hükümetinin tanınmasına karşı sergilediği temkinli tutumdur. Sovyetler Birliği, Polonya'daki yeni komünist hükümetin tanınması için Türkiye'ye baskı yaparken, Ankara bu talebi, Sovyetlerin bölgedeki etkisini genişletme çabalarına karşı bir direnç göstergesi olarak değerlendirmiştir.

Polonya'nın durumu, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasındaki karmaşık denklemi ve çok boyutlu ilişkilerini gözler önüne sermektedir. Türkiye, Polonya'nın komünist hükümetini tanımakta gecikmiş olsa da bu karar, yalnızca Sovyetler Birliği'ne karşı bir taviz vermemekle kalmamış, aynı zamanda Batılı müttefiklerin Türkiye üzerindeki baskılarına karşı da bir denge unsuru olmuştur. Türkiye, Sovyetler Birliği'nin Polonya üzerindeki etkisi arttıkça, Polonya'nın bağımsızlığını savunarak Batılı müttefikleriyle uyum içinde kalmaya çalışmış ve bu süreçte Polonya ile ilgili yaptığı diplomatik hamlelerle hem Sovyetler Birliği'ne hem de Batılı güçlere karşı stratejik bir denge kurmuştur.

Özellikle, Sovyetler Birliği'nin Polonya'daki komünist hükümeti tanımaya yönelik baskıları arttıkça, Türkiye'nin soğukkanlı diplomatik yaklaşımı, sadece Sovyetler'e karşı bir tavır değil, aynı zamanda Türk ulusal çıkarlarının korunmasının da bir aracıdır. Bu süreçte, Sovyetler Birliği Türkiye'nin jeopolitik çıkarlarını göz ardı etmeye çalışırken, Türkiye, bu baskılara karşı direnç göstererek, kendi stratejik çıkarlarını ön planda tutmuş, Batı ile de ilişkilerini dengelemeye çalışmıştır.

Varsova'daki hükümetin Türkiye tarafından tanınmasının geciktirilmesi, Londra'daki sürgündeki Polonya Hükümeti ve Sovyet etki alanına giren ülkeye dönmek istemeyen Polonyalılar açısından büyük önem taşıyordu. Bu sürecin ertelenmesi, Polonya'nın kaderinin henüz kesinleşmediğine ve savaş sonrası statüsünün değişme olasılığının bulunduğu dair sembolik bir işaret olarak görülmekteydi. Ancak, bu umutlar, uluslararası siyasetin sert gerçekleri ve Batılı güçlerin Sovyetler Birliği ile yaptığı anlaşmalar karşısında yanıltıcı olduğu ortaya çıktı.

Londra hükümetinin siyasi izolasyonuna ve Polonya meselelerindeki etkisinin giderek azalmasına rağmen, Türkiye birçok Polonyalı için güvenli ve dostane bir ülke olarak kalmaya devam etti. Ülkeye dönüş imkânının olmaması nedeniyle çok sayıda mülteci Türkiye'de kalmaya karar verdi, ancak ekonomik durumları oldukça zorluydu. İş bulma imkanlarının kısıtlı olması ve yeterli geçim kaynaklarına sahip olmamaları, bazı Polonyalı mültecileri Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'ya göç etmeye yöneltti.

Türkiye'nin yalnızca Polonyalılara sığınak sağlamakla kalmayıp, onlara karşı tarafsız ve dostane bir tutum sergilediğini belirtmek önemlidir. Bunun en açık örneklerinden biri, eski büyükelçi Michał Sokolnicki'nin ölümüne kadar Türkiye'de kalmış olmasıdır.

Türkiye'nin, Polonya ile ilgili kararı ve genel olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasının şekillenmesinde önemli bir rol oynayan diğer faktör ise istihbarat savaşlarıdır. Türkiye, sadece coğrafi konumu nedeniyle değil, aynı zamanda savaş sonrası dönemdeki tarafsızlık politikasıyla da büyük bir istihbarat merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde İstanbul'da

birden fazla yabancı istihbarat teşkilatının faaliyet göstermesi, Türkiye'nin uluslararası anlamda ne kadar önemli bir istihbarat merkezi olduğunun bir göstergesidir. Aynı zamanda, Soğuk Savaş döneminde, radyo yayınları yoluyla yürütülen “eterdeki savaş”, Türkiye'nin bölgesel etkisini ve uluslararası rekabetteki rolünü daha da güçlendirmiştir. Ankara Radyosu, özellikle Polonya ve diğer Doğu Bloku ülkeleri ile ilgili yaptığı yayınlarla hem Batılı hem de Sovyetler Birliği'nin etkisi altındaki toplumlara yönelik bir propaganda aracı olarak önemli bir işlev görmüştür.

Sonuçta, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasındaki temel hedefi, ulusal çıkarlarını her iki blokla da dengeleyerek savunmak ve kendi stratejik pozisyonunu güçlendirmektir. Bu dönemde Polonya'nın durumu, sadece Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerini değil, aynı zamanda Batılı müttefiklerle olan bağlarını da etkileyen önemli bir konu olmuştur. Türkiye'nin, Polonya'nın komünist hükümetini tanıma kararı hem Sovyetler Birliği ile ilişkilerin hem de Batılı ülkelerle olan diplomatik bağların güçlü bir şekilde şekillendiği bir dönemin simgesel bir örneğidir. Türkiye'nin dış politikada izlediği dikkatli ve stratejik yaklaşım, Soğuk Savaş'ın erken yıllarında ulusal güvenliği sağlamanın yanı sıra, Türkiye'yi bölgesel bir güç olarak daha da pekiştirmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

Arşivler

Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej (AMSZRP)

Central Intelligence Agency Archive (CIA)

Instytut Polski i Muzeum im. gen. Władysława Sikorskiego w Londynie (IPMS)

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (TDA)

Wilson Center Digital Archives (Wilson Archives)

Diğer Yayınlar

Beevor, Antony. *Druga wojna światowa*. Kraków: Wydawnictwo Znak, 2013, 670–680.

Bilgin, Mustafa. *Britain and Turkey in the Middle East: Politics and Influence in the Early Cold War Era*. London and New York: Tauris Academic Studies, 2008.

Chainskii, Iurii. *Walka za kulisami dyplomacji międzywojennej. Turcja w polskiej polityce prometejskiej w latach 1918–1932*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2021.

- Kisielewski, Tadeusz. *Jałta. Tragiczny kompromis*. Poznań: Wydawnictwo Rebis, 2015, 150–180.
- Kochanski, Halik. *Orzeł niezłomny. Historia Polski podczas II wojny światowej*. Poznań: Wydawnictwo Rebis, 2013.
- King, Charles. *O północy w Pera Palace. Narodziny współczesnego Stambułu*. Wołowiec: Czarne, 2016.
- Łątka, Jerzy Stanisław. *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i Republice Turcji*. Kraków: Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015.
- Mikołajczyk, Stanisław. *Polska zgwałcona*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1990.
- Olszowska, Karolina Wanda. *Stosunki turecko-amerykańskie i turecko-sowieckie w latach 1945–1952*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2023.
- Olszowska, Karolina Wanda. „Polskie uchodźstwo w Turcji podczas II wojny światowej.” *Pamięć i Sprawiedliwość* 39, no. 1 (2022): 232–248.
- Sokolnicki, Michał. *Dziennik Ankarski*. London: Gryf, 1965.
- Wódka, Jakub. *Polityka zagraniczna Turcji. Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*. Warszawa: Wydawnictwo TRIO, 2012.